

KASB-HUNAR TA'LIMI

Uzumish uchun oshirilayotgan jurnal
2021/№2

Hurmatli jurnalxonalar!

"Kasb-hunar ta'limi" jurnalni tahririyat sioni
o'zaro hamkorlikka tablibetadi.

Jurnal sahifalarida kasb-hunar ta'limini
rivojlanishiga qaratilgan ilmiy-uslubiy
maqolalar, innovatsion ta'lim texnologiyalari,
metodik tavsiyalar bilan birga ilg'or tajribalar
hamda olimda amalga oshirilayotgan irozli
ishlar va yangiliklarni yoritishingiz mumkin.

O'z ilmiy qarashlarингиз, innovatsion
g'oyalilar, metodik tavsiyalar, ilg'or
tajribalarингизни "Kasb-hunar ta'limi"
Jurnalxonalar bilan bo'lishing!

OBUNA- 2021

"Kasb-hunar ta'limi" jurnaliga 2021 yill uchun obuna davom etmoqda

"Kasb-hunar ta'lmi" jurnalni bir yilda 4 marta nashr ettiadi.

Jurnalda kasb-hunar ta'limga old yangiliklar, ilg'or
tajribalar, innovatsion ta'lim texnologiyalari, ilmiy tadqiqot
va metodik tavsiyalar yoritib boriladi.

Obuna indeksi: 1090

Jurnalga O'zbekiston Respublikasi "O'zbekiston pochta" va
"Matbuot tarqatuvchi" Akalyaderlik kompaniyalari
tarmoqlari va to'g'ridan-to'g'ri tahririyat orqali obuna
bo'lishingiz mumkin.

Obuna bo'lish uchun aloqa bo'lmintari va obuna
shahobchalariga hamda "Kasb-hunar ta'lmi" jurnalni
tahririyatiga murojaat qiling.

Murojaat uchun telefonlar:
1.Tahririyat: 90-979-75-89; 94-877-90-32.

Manzil: Toshkent shahri, Olmazor tumani, Universitet ko'chasi, 2-uy
Telefon: 90-979-75-89; 94-877-90-32; 94-828-71-04
E-mail: kasbhunartalmi@mail.ru, kasbjurnal@inbec.uz

KASB-HUNAR TA'LIMI

Профессиональное образование
Professional education

Ilmiy-uslubiy, amaliy, ma'rifiy jurnal
2021-yil, 2-sot

Muassislar:

Oliy va o'rta maxsus ta'lilm vazirligi,
Pedagogik innovatsiyalar, kasb-hunar ta'limi
bosqaruv hamda pedagog kadrlarini qayta
tayyorlash va ularning malakasini oshirish instituti

Bosh muharrir: M.XOLMUXAMEDOV
Bosh muharrir o'rnibosari: SH.QURBONOV
Ijrochi direktor: H.SIROJIDDINOV

Tahrir hay'ati:

Z.Y.XUDOYBERDIYEV, R.X.JO'RAYEV,
A.Q.JALALOV, A.R.XODJABAYEV,
J.SH.SHOSALIMOV, A.NABIYEV,
A.A.HASANOV, H.SIROJIDDINOV,
K.M.GULYAMOV

Jurnal 2000-yildan nashr etila boshlangan.
O'zbekiston matbuot va axborot agentligida
2007-yil 3-yanvarda qaytadan ro'yxatga olinib,
0109-raqamli guvohnoma berilgan.

Jurnal O'zbekiston Respublikasi Vazirlar
Mahkamasi huzuridagi Oliy Attestatsiya komissiyasi
tomonidan 2017 yil 29 avgustdagi 241/8 qarori
bilan Pedagogika fanlari bo'yicha dessertatsiyalar
yuzasidan asosiy ilmiy natijalarni chop etishga
tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

Manzil: 100095, Toshkent sh., Olmazor tumani
Universitet ko'chasi, 2-uy
Tel.: 90-979-75-89; 94-677-90-32;

E-mail: kasbhunartalimi@mail.ru,
ksbjurnal@inbox.uz.

Nashr uchun mas'ul
H.Sirojiddinov

Sahifalovchi: A.Abrayqulov

Tahririyat fikri muallif nuqtai nazariga to'g'ri
kelmasligi mumkin.
Tahririyatga yuborilgan maqlolalar tahrir etilmaydi
va egasiga qaytarilmaydi.
Jurnaldan ko'chirib bosilganda "Kasb-hunar ta'limi"
jurnalidan olingani izohlanishi shart.

Bosishga ruxsat etildi: 10.06.2021-yil.
Bichimi 60x84 1/8
Bosma tabog'i 10. Adadi 60 nusxa.
Buyurtma "PROFIEDUPRESS" MChJ
bosmaxonasida chop etildi.
Korxona manzili: Toshkent shahri, Sirg'ali tumani,
Yangi Sirg'ali ko'chasi, 18-uy.

МУНДАРИЖА

МАЛАКА ОШИРИШ

Курбонов Ш.Э., Нуридинов Б.С. Малака ошириш курсларида ўкув машгулотини ташкил этишининг маъруза шакли самарадорлигини ошириши йўллари
Бегимкулов З.А. Жисмоний тарбия фани ўқитувчиларининг касбий компетентлигини оширишининг долзарб вазифалари.....

ПЕДАГОГИКА

Эргашев Ш. Теоретические основы совершенствования профессиональной ориентации в системе непрерывного образования

Гулямов К.М. Компетенцияйи ёндашув асосида булажак амалий санъат ўқитувчиларни касбий фаолигига тайёрлаш – замонавий таълимиминг долзарб муаммоси сифатида

Туракулов О.Х., Халимов У.Х. Булажак мутахассисларнинг касбий билим, кўними ва малакаларни шакллантирища мутахассислик фанлар негизида математика

Мамаражабов О.Э. Таълим тизимини модернизациялаш шароитида булажак ўқитувчиларни тайёрлашда замонавий ёндашувлар

Исаков А.Ю. Педагогика коллежларида амалиётларни замонавий таълим талаблари асосида ташкил этишида тизимли ёндашув

Qarshiboyev Sh.E. Texnik oliy ta'lim muassasalarida talabalarning maxsus kompetentsiyalarini shakllantirish

МЕТОДИКА

Анаркулова Г.М. Использование педагогических технологий как составная часть методики обучения при подготовке специалистов в высших учебных заведениях

Ўринов У.А. Булажак мутахассисларда амалий кўниммаларнинг ривожлантиригини аниқлаш кўрсаткичлари

Tulanova D., Ishanova Ch. Ibtidoi davr san'atini o'tganishdagi asosiy omillar

Уматалиев З.А. Мактабгача таълим ташкилотлари учун булажак тарбиячиларнинг ахборот – коммуникация технологияси бўйича тайёргарларини ошириш

Буваев В. С., Умаров Х. Т. Миллӣ айвана ва кадрнотариҳизни тиклашда ўзбек кулолчилик мактабларининг ўрни ...

Абидова Д. Ўқувчиларнинг интеллектуал компетентлигини шакллантирища ривожлантируви таълим технологияларининг ўрни

Адилов Б.Б. Техника олий таълим муассасалари талабаларининг касбий компетенцияларини шакллантирища ахборот технологияларидан фойдаланиш методи

Рамонов А.А. Talabalarning kasbiy kompetensiyalarini shakllantirishda axborot-tehnik ko'nikmalarining roli

Атажанова Д.Б. Мехнат бозорида ўшларнинг ижтимоий фоллигини ошириши заруряти

Курбонов Б.К. Импорт таркибини оптималлаштиришининг мамлакат иктисадидаги ривожлантиришдаги аҳамияти ...

Мавлонов Н.Ш. Ракамлаштириш мухтидида мактабгача таълим ташкилотлари тарбиячиларининг ахборот компетентлигини оширишида компетентли ва тизимли-ахборотли ёндашув

Қамбарова Д. Профессионал таъlimda ўрта тиббий ходимларни амалий фаолигига тайёрлашниң моҳияти ва муаммолари

Асрарев З.Р. Техник механика" фанидан электрон дарсларни асосида ўқитиш тизимини шакллантириш

Хайитов Ш.Н., Ўринов Й.М. Замонавий ижтимоий-иктисадий ривожланиш жаёнларида бандлукнинг маъмурӣ ва бозор ёндашувлари

Хушбакова З.Б., Мусаев О.М. Таълим тизимида ислоҳотлар, миллӣ таълим тизимининг халқаро таълим стандартларига интеграцияни килинг истиқబоллари

МИЛЛИЙ АНЬАНА ВА ҚАДРИЯТЛАРИМИЗНИ ТИКЛАШДА ЎЗБЕК КУЛОЛЧИЛИК МАКТАБЛАРИНИНГ ЎРНИ

БУВАЕВ В. С.

Наманган давлат университети, “Амалий санъат ва рангтасвир” кафедраси катта
ўқитувчиси

УМАРОВ Х. Т.

Наманган давлат университети, “Амалий санъат ва рангтасвир” кафедраси ўқи-
тувчиси

Аннотация. Мазкур мақолада ўзбек кулолчилик мактаблари томонидан ушбу санъатни янада ривожлантириш, анъана ва қадриятларимизни тиклаш, кенг тарғиб этиш ва уни ёшларга ўргатиш борасида амалга оширалаётган ишлар ёритилган.

Калит сўзлар: лой, кулолчилик мактаби, уста, анъана, шогирд, хунарманд, нақш, безак, буюм, услуб, чинни, идиш.

Аннотация. В этой статье освещается работа узбекских гончарных школ по дальнейшему развитию этого искусства, восстановлению наших традиций и ценностей, их широкому продвижению и обучению молодежи.

Ключевые слова: глина, гончарная школа, мастер, традиция, ремесленник, узор, декор, изделия, стиль, фарфор, посуда.

Annotation. This article highlights the work of Uzbek pottery schools to further develop this art, restore our traditions and values, promote them widely and educate young people.

Key words: clay, pottery school, master, tradition, craftsman, pattern, decor, products, style, porcelain, dishes.

Ислом динигача бўлган даврда оиласи турли муаммолардан ҳимоя қиласи деған ақидага кўра, лойдан худолар ясалган, болалар ҳуштаклари ҳам лойдан ясалган. Лой - идиш-товоқ тайёрлаш учун алмаштириб бўлмайдиган ашё хисобланган. Хайратланарлиси шундаки, Ўзбекистонда кўплаб касбларнинг орасида кулолчилик санъатини қадим замонлардан бери энг шарафли ва хурматга сазовор касб сифатида эътироф этилган. Мамлакатнинг ҳар бир минтақасида ўзининг қадимги кулолчилик мактаблари мавжуд бўлиб, унинг бадий анъаналари узоқ ўтмишга эга.

Самарқанд атрофидағи Афросиёб тепаликларидан археологлар кўплаб ҳайкалчалар – терракотадан ясалган ҳәёлий ҳайвонлар, аждаҳо ва шерларнинг тасвирлари, афсона-вий Мароқанддан иккى минг йил олдин яшаган номаълум усталар томонидан ясалган сопол идишлар парчалари топилган. XX асрнинг ўрталарида халқ устаси – купол Умар Жўрекулов олимларнинг топилмаларига диққат билан назар ташлар экан, у қадимий безаклар ва пластика техникаларни ўрганиб, қадимий санъатни тиклаган ҳолда ажойиб фигуранларни ясашни бошлаган. Ҳозирги кунда устазода номи билан аталган Самарқанд кўчаларидан бирида жойлашган кулолчилик устахонасида унинг шогирдлари Афросиёб кулолчилик анъ-

аналарини давом эттироқдалар. Эшак ва отларга мингдан кулгили чавандозлар, чойхона ва бозор манзаралари, масхарабозлар ва аждарлар каби терракота маҳсулотлари сайёхларнинг Самарқандга қилган сафарлари хотираси сифатида яхши эсдалик совғаси бўлади.

Лой ўйинчоқлар кўплаб хунармандлар томонидан ясалган, аммо уларнинг ҳақиқий санъат асари даражасига етказиш ҳаммага ҳам наисиб қиласвермаган. Ўйинчоқ ҳуштак қадимги Уба қишлоғида яшаб ижод қилган хунарманд Ҳамро Раҳимовага машҳурлик келтирган. Бугунги кунда анъаналарни сақловчи унинг шогирди Кубаро Бобоева ўз шогирдларига кўп бошли отлар ва қўзиларни, ёрқин бўялган ва қаттиқ жаранглайдиган ҳуштакларни ясашни ўргатмоқда.

Убадан узокрокда, Бухородан қирқ километр олисда, Буюк Ипак йўли бўйлаб ўзининг кулолчилик буюллари билан машхур бўлган Фиждувон шаҳарчасида Ўзбекистон Бадиий академиясининг ҳақиқий аъзоси, машхур уста купол Алишер Нарзуллаев яшайди. У куполлар суполасининг олтинчи авлоди хисобланади. А. Нарзуллаев томонидан тайёрланган идишлар – лаган, пиёла, коса, вазалар товус патлари ранини эслатувчи нақшлар билан безатилган. Қалин сир қатлами билан тинчлантирилган бўёқларнинг ёрқин ранглари ак-

варелнинг юмшоқлиги ва гўзаллигини касб этади. Кулол чархи устида ишлаш, лойдан гайриоддий шаклга эга буюмларни яратиш ва уларни бадий безаш сирлари Алишерга унинг отаси усто Ибодулло Нарзуллаев томонидан мерос қолган.

Дунёнинг энг қадимги шаҳарларидан бири – Хивада Хоразм куполчилик мактаби ривожланди, у геометрик нақшларининг график жиҳатдан аниқлиги, маҳобатлилиги билан ажralиб туради. Куполчилик буюмларидағи нақшлар қадимиги Иchan-Қалъанинг машҳур меъморий ёдгорликлари деворлари маёлика безаги билан шу қадар кўшилиб кетиши ёрқинликни акс эттиради. Бу эса бугунги хунармандлар хон саройи ва масжидларни безатган ҳалқ усталарининг бевосита авлодлари эканидан далолат беради. Замонавий куполлар ишкор сирини тайёрлаш учун худди шу табиий модда арапашмалардан фойдаланганлар, улар аждодлари томонидан сўнмайдиган кўк, нилоби, феруза плиталарини тайёрлаш учун ишлатилган.

Ўзбекистоннинг исталган бурчагида куполчилик санъати ихлосмандлари ўзига хос ноёб бадий безак услуби, декоратив шаклларнинг соғлиги ва қўлда тайёрланганлик жонли туйгусининг шоҳиди бўлишлари мумкин. Аммо куполчилик санъатининг чинакам билимдонлари Фаргона водийсининг Риштонига боришга интиладилар.

Тарихий маълумотларга кўра, сопол идишлар Риштонда минг йил аввал пайдо бўлган. Риштон куполлари, кўзагарлари ўзларини куполчилик санъати асосчиларининг авлодлари ва эски анъаналарни сақловчилари, деб билишади.

Ўрта асрларда Риштон усталарининг санъати Буюк Илак йўли бўйлаб кўплаб шаҳар ва мамлакатларда шухрат қозонган. Амир Темур ўзининг курдатли Мовароуннахр империясини яратгандан сўнг, ушбу империянинг бозорларида барча мамлакатларнинг энг яхши товарларини топиш мумкин эди. Энг қиммат баҳо буюмлар орасида хитой оқ чинниси ҳам бор эди. Аммо хитойликлар уни ишлаб чиқариш сирини ҳеч кимга бермаганлар.

Маълумки, Амир Темур XIV аср охирида бир неча усталарни Самарқанддан Риштонга жўнаттган. Айнан ўша пайтда хитой оқ чинниси ишлаб чиқариш технологиясини аниқлашга уринишлар қилинган. Фаргона водийсида юқори сифатли каолинли лой конлари бўлмаганлиги сабабли, бу уринишлар муваффақиятсизликка учради. Лекин Риштонда «чинни» деб

номланган, оқ сир билан қопланган маҳаллий лойдан ярим фаянс ясаш усули топилган. Ушбу услугуб ўзбек заминида ўзига хос ривож топди. Айтиш керакки, Риштон куполлари томонидан XIX асрнинг ўзидаёқ чиннidan идишлар тайёрланган. Қадимиги Шарқ эътиқодларига кўра, ҳаво ранг бахтни англатади, чунки у сув ва осмон рангидир.

Хозирги кунда Самарқанд, Фиждувон ва Тошкентнинг ҳалқ усталари маҳсулотни қоплаш учун асосан кўроғшин сиридан фойдаланишади. Риштон куполлари эса ҳанузгача ўзларига маълум бўлган буталар кулидан тайёрланган «ишқор» сугориш усулини кўллайдилар. Усталар унга қалай, кобалт оксиди, мис ёки темир қўшадилар. Ушбу қўшимчаларнинг кул таркибидағи калий билан биримасига қараб ишкор сир ультрамарин, фируза, оқ, қора ёки жигарранг рангларга эга бўлади.

Ўзбекистоннинг бошқа куполчилик марказида Риштондаги каби турли хил маҳсулот шакллари мавжуд эмас. Турли таомлар солиш учун лаган, кося ва шокоса, улкан кўза ва хумлар, кўшкулоқ, офтоба, ўрдак – ҳаёлий куш шаклидаги идишлар – куполлар фантазиясининг чегараси йўқ.

Узоқ ўтмишдан нақшли безаклардан иборат сеҳрли тасвирлар мавжуд бўлган, аммо уларнинг рамзий ва бадий очими авлоддан-авлодга қандай қилиб ўтиши ҳали ҳам маълум эмас. Усталар куполчилик буюмларини анор мевалари, айланана спирал безаклар – кўёш, ой ва коинотнинг қадимий рамзлари билан шохча шаклидаги нақшлар билан безашган.

Сўнгги йилларда Ибрагим Комилов, Рустам Усмонов, Шарафутдин Юсупов, Маҳмуд Азизовнинг шогирди усто Набижон Қодировнинг ишлари Швейцария, Германия, Япония, Италия, Венгрия, Франция, Бельгия каби давлатларда бўлиб ўтган кўргазмаларда томоша-бинлар томонидан эътироф этилган.

Риштонда усталарнинг ташаббуси ва маҳаллий ҳокимиятнинг кўллаб-куватлаши натижасида етакчи купол усталарнинг ижодини тарғиб қилиш сезиларли даражада фаоллашди. Машҳур марказнинг бир қатор музейлари ва ҳалқ усталарининг ижодий студиялари ташкил этилди. Улар орасида таникли уста купол Ибраҳим Комиловнинг уй-музейи, Рустам Усмонов томонидан яратилган уй-галерея (1997), Алишер Назировнинг ижодий устахонаси (2005) шулар жумласидандир. Буларнинг барчаси, шубҳасиз, Риштон куполчилигининг ишлаб чиқаришдаги ижодий ва ташкилий му-

аммоларга қарамай, Марказий Осиёдаги ушбу йирик анъанавий куполчилик маркази тўгри йўналишда ривожланаётганлиги ишончни рухлантиради. 2021 йилнинг 29 январь куни Риштон туманида куполчилик маҳсулотларини ишлаб чиқаришга ихтисослаштирилган марказнинг ишга тушиши юқоридаги фикрларнинг яқъол далили сифатида эътироф этиш жоиз [2, 8].

Риштон яқинидаги Минор қишлоғидан Мұзаффар Саидов ҳам ишқорлы күлолчылык ань-аналаридә фаолият олиб боради ва Наманган вилоятида қадимги Фурұмсарай қишлоғида энгекекса уста Faғұржан Машарипов устози – таниқли усто Кенжә аньаналарини давом эттиради. Айнан Фурұмсаройда, тошкентлик таниқли уста күлол, Үзбекистон Бадий Академияси-нинг ҳақиқий аъзоси Ақбар Раҳимов бундан бир неча йил олдин усто Махмуд Раҳимовдан күк сирлі "ишқор" тайёрлашнинг қадимий технологияси сирларини ўрганған.

Тошкентнинг Кўкча даҳасида шаҳарнинг диккатга сазовор жойларидан бири – Мухитдин Раҳимов номидаги уй-музей жойлашган. Машхур кулоллар сулоласининг тўртинчи авлод вакили, кулол-технolog, олим, серкірра ижодкор ажойиб ҳаёт йўлини кечирган. Қадимги кулолчилик марказларига ўюштирилган археологик экспедициялар, кўплаб саёҳатларда у Самарқанд, Бухоро, Тошкент, Фарғона водийси кулолчилик санъатининг анъанавий бадиий техникасини пухта ўрганган.

Мухитдин Раҳимов ўз ишини жуда севар, кунини асосий ишига – купол чархида ранг-баранг буюллар ясашга ва уларни безатишга багишлаган. У Күшон ва Темурийлар даврига оид жуда кўп турли хил ажойиб асарлар яратиб, ўша давр куполчилик услубини қайта тиклашга муваффақ бўлган. М.Раҳимов яратган асарларида тинчлик ва фаровонлик рамзи бўлган жаннат күшларининг сурувлари, мураккаб геометрик нақшлар ва стилизация қилинган араб ёзувлари бир-бири билан уйғунлашиб кетган. Уста Мухитдин куполчилик анъаналари, ўзининг беназир маҳорати ва мукаммалликка интилишини ўғли Акбарга мерос қолдирган [1, 39].

Таникли купол-рассоми Акбар Раҳимов отаси вафотидан сўнг хусусий уй-музейини яратган. У ерда отасининг куполчилик устахонаси, шахсий буюмлари, китоблари ва албатта устанинг асарлари асосий ўринни згаллайди. Шунингдек, бу ерда Акбар аканинг ва унинг ўғли, суполанинг олтинчи авпод давомчиси Алишер Раҳимовнинг асарлари тўплланган. Ёш бўлишига қарамай машхур куполлар суполаси давомчиси, истеъододли рассом Алишер Раҳимов томонидан яратилган буюмлар нафакат Ўзбекистонда балки, дунённинг Франция, Германия ва Япония каби давлатларида ўтказилган кўргазмаларда муваффақиятли намойиш этилган. У оиласвий анъаналарни давом эттириб, Кушонлар ва Темурийлар даврига оид сайқалланган куполчилик услубида ижод қилиб келади. Алишернинг V аср Тошкент ўйма куполчилигини қайта тиклаш устида иш олиб бораётганлиги таҳсинга лойик [4].

Мамлакатимизда қадимдан миллий қадрият сифатида ривожланиб келаётган кулолчилик анъаналарини асраб-авайлаш, халқаро миқёсдаги нуфузини ошириш, уни кенг тарғиб этиш, халқ усталарининг меҳнатини муносибрагбатлантириш ва ёшларни ушбу санъатга жалб этиш муҳим аҳамият касб этмоқда. Хусусан, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 23 мартағи "Кулолчиликни жадал ривожлантириш ва қўллаб-кувватлаш чора-тадбирлари тўғрисида"ги ПҚ-5033-сон қарорида худудларда кулолчилик анъаналарини тиклаш ва ривожлантириш, кулолчилик фаолияти билан шугулланыётган ҳунармандларни ҳар томонлама қўллаб қувватлаш, уста-шогирд мактаблари фаолиятини тубдан такомиллаштириш орқали ёшларни соҳага кенг жалб қилиш масалаларига алоҳида эътибор қаратилган.

Хулоса қилиб шуны айтиш мүмкінки, ўзбек куполчилик мактаблари томонидан ушбу санъатни янада ривожлантириш, анъана ва қадриятларимизни тиклаш, кенг тарғиб этиш ва уни ёшларга ўргатиш борасида амалга ошираладётган ишлар ёш авлодни тарбиялашда мухим аҳамият касб этади.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Алиева С.Ш. Кулол Акбар Рахимов // SAN'AT. – Т.: 1999. – № 2. – Б.38-40.
 2. Алиева С.Ш. Особенности керамики Ферганской долины // SAN'AT. – Т.: 2011. – № 1. – С.6-9.
 3. Алиева С.Ш., Хакимов А.А. Метаморфозы в керамике Узбекистана: индивидуальность и традиция // SAN'AT. – Т.: 2012. – №3. – С.29-33.
 4. <https://abasayyoh.com/ru/attractions/156#>

